

Õiguskantsler

Esimees Villu Kõve
Riigikohus
kantselei@riigikohus.ee

Teie 05.01.2021 nr 5-20-11/2

Meie 29.01.2021 nr 9-2/210178/2100586

Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 5-20-11

Austatud Riigikohtu esimees

Palusite arvamust põhiseaduslikkuse järelevalve asjas, mis puudutab süüdimõistetu õigusi käitumiskontrolli nõude rikkumise tuvastamisel. Leian, et konkreetne normikontroll ei ole lubatud. [Kriminaalmenetluse seadustik](#) (KrMS) on [Eesti Vabariigi põhiseadusega](#) (PS) kooskõlas osas, milles see ei reguleeri erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses süüdimõistetu (süüdlase) õigusi ja käitumiskontrolli nõuete rikkumise kohta tõendite kogumise korda. Vastav regulatsioon tuleneb praegusel juhul asjassepuutuvas osas [karistusseadustikust](#) (KarS) ja [kriminaalhooldusseadusest](#) (KrHS) ning on põhiseadusega kooskõlas.

I. Asjaolude lühikirjeldus

1. Isik mõisteti Tartu Maakohtu 27.02.2020 otsusega süüdi KarS § 424 lõike 2 järgi (korduvalt sõiduki joobeseisundis juhtimise eest) ning teda karistati 1 aasta ja 1 kuu pikkuse vangistusega. KarS § 74 lõike 2 alusel määrati kohe kandmisele 1 kuu ja 28 päeva vangistust. Ülejäänud 11 kuud vangistust jäeti KarS § 74 lõigete 1 ja 3 alusel täitmisele pööramata. Täitmisele pööramata jätmise tingimuseks oli muu hulgas KarS § 75 lõike 1 punktis 3 sätestatud nõue esitada kriminaalhooldajale andmeid oma kohustuste täitmise kohta ja KarS § 75 lõike 2 punktis 2 sätestatud nõue hoiduda alkoholi tarbimisest (kontrollnõuded).
2. Tartu Vangla kriminaalhooldusosakonna Võru esindus esitas 29.09.2020 Tartu Maakohtu Võru kohtumajale erakorralise ettekande, leides muu hulgas, et süüdlane tarvitas alkoholi 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10. ja 11. septembril 2020.
3. Tartu Maakohus luges ettenähtud korras (mh indikaatorvahendiga) tuvastatuks, et süüdlane tarvitas alkoholi 10. ja 11. septembril. Tartu Maakohus tõstas küsimuse neile eelneval kuuel järjestikusel kuupäeval alkoholi tarbimise tuvastamise kohta. Selle tuvastamise aluseks on ainult kriminaalhooldajale antud seletus, milles süüdlane on tunnistanud alkoholi tarbimist. Tartu Maakohus leidis, et KrMS-st ega KrHS-st ei selgu, kas kriminaalhoolduse käigus on süüdlasel õigus teada, et kriminaalhooldajale antud seletuse alusel võidakse tema karistus täitmisele pöörata ja see võib tuua kaasa vabaduskaotuse.
4. Tartu Maakohus tunnistas põhiseadusega vastuolus olevaks kriminaalmenetluse seadustiku osas, milles see ei reguleeri erakorralise ettekande läbivaatamise menetluses süüdimõistetu õigusi ega käitumiskontrolli nõuete rikkumise kohta tõendite kogumise korda.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

II. Õiguskantsleri seisukoht

Põhiseadusvastaseks tunnistatud sätte asjassepuutuvus

5. Normi või selle puudumise põhiseaduspärasust saab kohtu taotlusel algatatavas konkreetsetes normikontrollis kontrollida ainult konkreetse kohtuasja lahendamise seisukohalt asjassepuutuvus osas (PS § 15 lg 1 ja § 152 lg 2). Normide puudumise põhiseadusvastasuse väite puhul tuleb esmalt kontrollida, kas on olemas asja põhiseaduspärasust lahendamist välistav norm ja kontrollida selle põhiseadusele vastavust ([RKPKo 16.11.2016, 3-4-1-2-16](#), p 92). Normi puudumise põhjendusel alustatud konkreetne normikontroll on lubatud, kui selline välistav norm on olemas, ning kui see norm on põhiseadusvastane, tuleks kohtul lahendada kohtuasi teisiti. Asjassepuutuvuse hindamisel kontrollitakse ka seda, kas normikontrolli taotlenud kohus on tõlgendanud ja kohaldanud norme õigesti.

6. Esmalt on küsitav, kas 4.–9. septembrini alkoholi tarbimise tuvastamisel saab üldse olla määrav tähendus sellel, millise otsuse peaks kohus antud juhul tegema kriminaalhooldaja erakorralise ettekande põhjal. Kohus on juba ettenähtud korras tuvastatuks lugenud, et süüdlane tarbis alkoholi 10. ja 11. septembril. Kohtul on küll õigus erakorralise ettekande põhjal kaaluda mitut meetet (KarS § 74 lg 4), aga seda kaalutusotsust ei saa olulisel määral ühele või teisele poole kallutada küsimus, kas isik tarbis alkoholi kahel või kaheksal päeval järjest. Olukorras, kus isik ei ole vahepeal kaineks saanud, on see sisuliselt jätkuv tegu, mis on kaetud ühe tahtlusega. Õiguskantsler ei saa siiski asuda kohtu asemele kaalutusõiguse teostamisel, kuid Riigikohtul on võimalik anda sellele hinnang.

7. Maakohus on normide tõlgendamisel tuginenud [Tartu Ringkonnakohtu 03.07.2020 määrusele kriminaalasjas nr 1-18-4135](#), milles on peetud lubatavaks teha alkoholi tarvitamise keelu rikkumine kindlaks ka süüdlase enda seletuste põhjal. Ringkonnakohus tugineb (p 21) sealjuures Riigikohtu 12.10.2012 määrusele, milles on leitud, et kuna süüdlane oli rikkumist oma seletuses tunnistanud, pole asjassepuutuvad määruskaebuse etteheited, milles on kritiseeritud kriminaalhooldaja pädevust joobeseisundit kindlaks teha ja on leitud, et joobeseisundi tuvastamisel oleks tulnud järgida politsei ja piirivalve seadusega kehtestatud nõudeid ([RKKKm 12.10.2012, 3-1-1-82-12](#), p 12). Ringkonnakohus ei ole aga tähelepanu pööranud asjaolule, et viidatud Riigikohtu lahend on tehtud enne KrHS täiendamist §-ga 26¹ (see jõustus 01.01.2013). Samas on küsitav, kas see iseenesest peaks tingima varasemast erineva järelduse.

8. KrHS-i täiendanud seaduse eelnõu ([264 SE](#)) seletuskiri ei viita üldiselt sellele, et seadusemuudatusega on soovitud alkoholitarbimise lubatud tuvastamise viise piirata. Vastupidi, seletuskirjas on juttu sellest, et kriminaalhooldaja järelevalverolli tugevdamiseks tuleb anda lisameetmeid. Samas on seletuskirjas öeldud: „Liiklussüütegude puhul on tingimata vajalik tõendusliku alkomeetri või vereproovi kasutamine, sest saadud mõõtetulemusest sõltub see, kas isik vastutab väärteo või kuriteo eest. Kriminaalhoolduse puhul on aga kontrollimise eesmärgiks üksnes selle kindlaks tegemine, kas kriminaalhooldusalune on alkoholi tarvitanud või mitte. Seetõttu peaks eelduslikult selliste juhtumite korral piisa[m]a indikaatorvahendi olemasolust, millele lisandub kriminaalhooldusametniku poolt koostatud kirjeldus isikul esinenud alkoholi tarvitamise tunnuste kohta.“ Sellest seletusest lähtudes saab KrHS-i tõlgendada selliselt, et Riigikogu soovis üheselt määrata süüdlase alkoholitarbimise tuvastamiseks minimaalselt vajaliku standardi.

9. Ei KrHS § 26¹ lõiked ega sama paragrahvi lõikes 1 kohalduvana viidatud [korrakaitseaduse](#) (KorS) §-d 38–41 ei näe ette alkoholi tarvitamise tuvastamist isiku seletuse põhjal. KrHS § 26¹ lõikes 6 on sätestatud, et kui kriminaalhooldusalune keeldub joovet indikaatorvahendiga kontrollimast, proovi andmiseks tervishoiuteenuse osutaja juurde minemast või tervishoiuteenuse osutaja juures proovi andmast, on tegemist KarS § 75 lõike 1 punkti 3 kohaselt kontrollinõude rikkumisega. Selles normis ei ole kontrollinõude rikkumisena nimetatud võimaliku alkoholitarvitamise juhtumi kohta seletuse andmata jätmist (ega hiljem tuvastatud andmete pinnalt otsustades vale seletuse andmist). Seega saab KrHS-i tõlgendada ka selliselt, et alates 01.01.2013 ei ole lubatud alkoholitarvitamist tuvastada üksnes süüdlase seletuse alusel (vrd [RKKKo 26.05.2010, 3-1-1-39-10](#), p 6.2). Sellisel juhul ei ole konkreetne normikontroll lubatud, sest konkreetse olukorra kohtu poolt nõutud lahendusviis on juba kehtiva õigusega tagatud.

10. Kui aga KrHS tuleks tõlgendada selliselt, et see näeb ette üksnes osad süüdlase poolt alkoholi tarvitamise tuvastamise võimalikud meetmed ning välistatud ei ole ka alkoholi tarvitamise tuvastamine süüdlase seletuse põhjal, siis võib kahelda kohtu järelduses, et probleem on normide puudumises. Alkoholi tarvitamise tuvastamiseks süüdlaselt seletuse võtmist ei reguleeri [kriminaalmenetluse seadustik](#) (KrMS), millele kohus normide puudumisega seoses viitab. Samas võib KarS § 75 lõike 1 punkti 3 kohaselt kohustada süüdlast esitama kriminaalhooldajale andmeid oma kohustuste täitmise kohta (see kohustus on süüdlasel ka praegusel juhul). Selle normi tõlgendamisel on märkimisväärne, et kehtiva seaduse sõnastuses on *andmetel* laiem tähendus kui KrHS algredaktsiooniga kehtestatud sättes – algselt kohustas seadus süüdlast esitama kriminaalhooldajale ainult *dokumente*. Viiteid süüdlase selgitusele sisaldavad ka kriminaalhooldaja erakorralise ettekande esitamist reguleerivad KrHS § 31 lõiked 2–3. Seega saab KarS § 75 lõike 1 punkti 3 tõlgendada selliselt, et kontrollinõude rikkumise kahtluse korral on süüdlane kohustatud seletuse andma ja sellest keeldumine on ka kontrollinõude rikkumine, mis võib saada karistuse täitmisele pööramise aluseks (sõltumata sellest, kas süüdlane tarvitas alkoholi või mitte). KarS § 75 lõike 1 punkt 3 on seega kriminaalhoolduse täitmisel enese mittesüüstamise privileegi kohaldamist välistav norm. Sellisel juhul oleks konkreetne normikontroll küll lubatud, kuid mitte normide puudumise, vaid KarS § 75 lõike 1 punkti 3 põhiseaduspärasuse kontrollimiseks (analoogiliselt [RKPJKo 16.11.2016, 3-4-1-2-16](#) punktiga 92).

KarS § 75 lõike 1 punkti 3 põhiseaduspärasus

11. Põhiseaduse § 22 lõike 3 kohaselt ei tohi kedagi sundida tunnistama iseenda või oma lähedaste vastu (enese mittesüüstamise privileeg). Isiku ennast süüstavaid ütlusi võib tõendina kasutada siis, kui isikut on eelnevalt teavitatud õigusest enda vastu ütlusi mitte anda (teavitamata jätmine on käsitletav menetlusõiguse olulise rikkumisena). Küsimus on selles, kas enese mittesüüstamise privileeg laieneb ka juba süüdimõistetud isikule sellise teo suhtes, mis on kontrollinõude rikkumine, olemata samal ajal süütegu. Sellisel juhul ei teavitata süüdlast õigusest end mitte süüstada.

12. Võrdlusena võib välja tuua, et Euroopa Inimõiguste Kohus on pidanud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 lõigetest 1 ja 2 tulenevat enese mittesüüstamise privileegi üldiselt mittekohalduvaks süüteasjas tehtud lahendi täitmise menetlusele ([07.05.1990, A. vs. Austria 16266/90](#) koos viidetega varasematele samasisulistele seisukohtadele). Siiski on kohus seda kohaldanud ka ühel täitmisjuhul, kuid seda siis, kui karistuse täitmisele pööramise ajend oli uue süüte toimepanemine olukorras, kus isik oli selle üles tunnistanud ja siis selle tagasi võtnud ning ta ei olnud täitmisele pööramise ajal veel selle süüte toimepanemises süüdi mõistetud ([12.11.2015, El Kaada vs. Saksamaa 2130/10](#)).

13. Konkreetse normikontrolli taotluse aluseks olevas kohtuasjas ei ole tegemist kahtlusega uue süüteo toimepanemises, vaid muu kontrollnõude täitmise rikkumises. Need olukorrad on olemuslikult erinevad, sest uue süüteo toimepanemise korral võib järgneda lisaks senisele karistusele uue karistuse määramine. Muu kontrollnõude rikkumise korral võib juhtuda, et varem toimepandud süüteo eest mõistetud karistus pööratakse täitmisele.

14. Karistusest tingimisi vabastamisele järgnev käitumiskontrolli tegemine on olemuselt *sui generis* menetlus. See ei ole ei süüteomenetlus ega haldusmenetlus. Kuigi see on karistusõiguse valdkonda kuuluv menetlus ([RKEKm 20.04.2018, 3-18-170](#), p 10), ei pea selles kohaldama süüteomenetluses ettenähtud tagatise (vähemalt mitte täies mahus). Karistuse tingimisi mõistmine koos käitumiskontrollile allutamiseega on sisuliselt süüdlasele antav soodustus – ta ei pea mõistetud karistust (täies mahus) kandma, kui otsustab kiiresti oma elu teisele rajale suunata. Seetõttu ei ole põhiseadusega vastuolus, kui KarS § 75 lõike 1 punkti 3 alusel kohustatakse süüdlast esitama kriminaalhooldajale andmeid oma kohustuste täitmise kohta. Kui süüdlane seda kohustust ei täida, võtab ta karistuse täitmisele pööramise riski. Kui süüdlane tunnistab kontrollnõude rikkumist, siis seda tuleks arvestada rikkumise tagajärgi kaaludes positiivse asjaoluna. Nagu eespool viidatud (p 12), lõpeb selline koostöökohustus siis, kus tekib uue süüteo toimepanemise kahtlus. Sellisel juhul tuleb isikule tagada kõik süüteomenetluses ettenähtud tagatised, sh enese mittesüüstamise privileegist tulenevad tagatised.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise